

Олійник А.Ю., професор, Яницька О.Л., магістр

Київський національний університет технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Анотація. В статті розглянуто ключові аспекти юридичної науки, її ознаки та поняття, структуру та систему, специфіку предмету дослідження, критеріїв класифікації, систему юридичних наукових дисциплін за критеріями внутрішнього і зовнішнього характеру тощо. Дослідження проводилося на основі характеристики юридичних дисциплін національного міжнародного публічного і приватного права. Викладено основні підходи до характеристики юридичної практики, її поняття, ознак, структурних елементів, призначення, функцій тощо. Запропоновано висновки і рекомендації.

Ключові слова: юридична наука; система юридичних наук; критерії класифікації юридичних наук; юридична практика; призначення юридичної практики.

Oliyunk A., Yanitska O.

Kyiv National University of Technologies and Design

FEATURES OF MODERN LEGAL SCIENCE

Abstract. The article considers the key aspects of legal science, its features and concepts, structure and system, specifics of the research subject, classification criteria, system of legal scientific disciplines according to internal and external criteria, etc. The study was conducted on the basis of the characteristics of legal disciplines of national international public and private law. The main approaches to the characteristics of legal practice, its concepts, features, structural elements, purpose, functions, etc. are presented. Conclusions and recommendations are offered.

Keywords: legal science; system of legal sciences; criteria of classification of legal sciences; legal practice; purpose of legal practice.

Вступ. Юриспруденцію (правознавство) в науці розглядають як спеціалізовану галузь знань у сфері суспільствознавства. В загальному вигляді проблема полягає в існуючих прогалинах знань щодо певних особливостей юридичної науки і практики. Останні дослідження юридичної науки і практики містяться в працях вчених: а) теорії права та держави (М.І. Кагадій, О.В. Петришин, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун та ін.); б) галузевих юридичних наук (І.В. Бригдалов, Н.В. Камінська, О.В. Негодченко, О.В. Совгіря та ін.). Частина загальної проблеми взаємодії сучасної юридичної науки і практики залишається не вирішеною. Характеризуючи суспільствознавство науковці мають на увазі науку про суспільство взагалі. Проблеми правознавства слід досліджувати як систему знань про право і державу [1]. При здійсненні дослідження ми виходимо з того, що термін «правознавство» тотожний терміну «юриспруденція». Методологію дослідження склали філософські, загальнонаукові і спеціально-наукові методи [2].

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування особливостей сучасної юридичної науки. Відповідно до поставленої мети слід вирішити певні завдання: а) проаналізувати існуючі наукові джерела предмету дослідження; б) сформулювати і охарактеризувати ознаки та дати визначення особливостей сучасної юридичної науки і практики; в) запропонувати висновки і рекомендації по предмету дослідження.

Результати досліджень. Термін «юриспруденція» виник у Стародавньому Римі наприкінці IV початок III століття до н.е. У перекладі з латині *jurisprudentia* означає знання про право та вживається у значеннях: а) наука про право і державу чи юридична наука, предметом дослідження якої є теоретична діяльність у галузі права; б) професійної

практичної діяльності юриста (судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, адвоката, юрисконсульта тощо). Серед існуючих наукових джерел, що складають предмет дослідження є дисертаційні і монографічні дослідження, підручники і посібники, наукові статті, доповіді і повідомлення на конференціях, коментарі законодавства тощо. І.В. Бризгалов характеризує юридичну науку як систему знань про об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні та вираженні, про загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності [3]. Ознаками юридичної науки є: 1. Суспільна наука, що має прикладний характер та покликана обслуговувати потреби суспільного життя, правових відносин та юридичної практики і юридичної освіти, забезпечувати юридичних працівників необхідними даними про правотворчу і правозастосовну діяльність. 2. Наука, що має властивості точних наук. Включає в основному конкретні знання, що виражені у точних конструкціях, співвідношеннях між ними, як і природничі науки. Юриспруденцію можна порівняти з медичною наукою, яка також поєднує теоретичну і прикладну (практичну) спрямованість. Юрист, як і лікар, має справу з людиною її життям і здоров'ям. Діяльність юриста стосується «здоров'я» суспільства у цілому, духовного життя і здоров'я людини. Юрист, проводячи профілактичну роботу, «лікує» пороки у суспільному житті, духовному світі людини і громадянина. У цьому полягає гуманістична спрямованість професій юриста і лікаря, які виникли за стародавніх часів. 3. Наука, що втілює у собі позитивні якості наук про мислення. Юридична наука досліджує питання, пов'язані зі спроможністю відображати об'єктивну дійсність у правових судженнях і поняттях у процесі створення і застосування законів (вивчення обставин юридичної справи, тлумачення законів і т. і.). Така юридичних наука як криміналістика присвячена специфічним питанням людського мислення, застосуванню багатьох спеціальних знань при розслідуванні злочинів [2]. Мислення і практична дія є загальними поняттями, що характеризують людське буття. Право має бути орієнтоване на природні цінності людини, що характеризує ідею природного права. Позитивне право має відповідати природному, а закони мають відповідати вимогам права [4, с. 7].

Головне призначення теоретичної юриспруденції (юридичної науки) полягає в її науковому орієнтирі для практики державного і правового будівництва як підґрунтя пізнання і усвідомлення відповідних суспільних процесів та явищ. В сучасній Україні юридична наука ґрунтується на досягненнях і досвіді вітчизняної юриспруденції та юриспруденції інших країн, на ідеях і цінностях прав і свобод людини, пануванні права і соціально-правової державності, створення нових структурних елементів права. Одним з таких нових структурних елементів права є ювенальне право, що постає як відносно самостійна система ціннісно-нормативного регулювання, спрямованого на забезпечення виживання, розвитку та соціалізації молодого покоління, на захист прав і інтересів дітей та молоді, його місця в системі права України [5, с. 8].

Отже, особливості сучасної юридичної науки полягають в тому, що вона вбирає в себе якості усіх трьох основних галузей людських знань, а саме: суспільних наук, природничих наук, наук про мислення.

Структуру (систему) юриспруденції складають такі юридичні науки: 1) історико-теоретичні науки (теорія права і держави, історія держави і права, історія вчення про державу і право, філософія права і соціологія права й ін.); 2) науки управлінського циклу (конституційне право, теорія управління, адміністративне право й ін.); 3) цивілістичні науки (цивільне право, цивільний процес, арбітражний процес, сімейне право та ін.); 4) криміналістичні науки (кримінальне право, кримінальний процес, виправно-трудове

право й ін.); 5) прикладні науки (судова медицина, судова психологія, судова бухгалтерія й ін.) [6, с. 16].

Отже, специфічною ознакою юридичної науки є її особлива структура, система і джерела, що складають форму юридичної науки.

Специфіка юриспруденції як науки полягає у тому, що предметом її дослідження є правові форми державної організації суспільства і взаємодій соціальних суб'єктів, причому правові форми розглядаються в соціальному контексті, тобто у взаємозв'язку з суспільством у цілому. Кожна наука має один або єдиний предмет досліджень, проте складається враження, що юриспруденція має два предмети: право і держава, тобто два соціальних явища достатньо різних за своїми властивостями. Така неоднозначність предмета юриспруденції знімається, якщо уточнити, що держава входить у предмет юридичної науки не як цілісне явище, а тільки тими своїми сторонами, які пов'язані з правом і є по суті правовими формами організації і функціонування держави. Крім того, держава є однією з організацій суспільства, соціальним явищем, компонентом суспільства й у цьому плані може розглядатися як особлива форма організації суспільством самого себе, тобто як особлива форма самоорганізації суспільства [7].

Отже, предмет юриспруденції розглядають як правові форми самоорганізації суспільства або правової системи суспільства, або, якщо вийти за межі окремого суспільства, світового правопорядку, правові форми самоорганізації людства (цивілізації) або право (правова система) як особлива форма їхньої самоорганізації.

Важливе значення щодо дослідження юридичної науки мають специфічні методи такого дослідження. Серед них філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження [8].

Отже, особливості сучасної юридичної науки характеризуються наявністю специфічного предмету і методів її дослідження.

Особливістю юридичної науки у порівнянні з іншими гуманітарними науками є те, що вона має прикладний характер, покликана обслуговувати практичні потреби правового регулювання суспільних відносин, сприяти удосконаленню законодавства і правової практики. Юридичні наукові знання відрізняються своєю конкретністю, точністю, виражаються в логічно пов'язаних, формалізованих поняттях, категоріях, наукових конструкціях. Це спеціалізована галузь наукових знань у сфері гуманітарних наук, наукова діяльність, що спрямована на вивчення права в теоретичному і прикладному аспектах, правових форм організації і функціонування держави, суспільства, їхніх окремих інститутів [9].

В юридичній літературі викладено різноманітні підходи до дослідження юридичної практичної діяльності, визначення її поняття, ознак, структурних елементів, призначення, функцій і т. ін. В одному випадку: 1) юридична практична діяльність пов'язується з постійною роботою над юридичними текстами (законами, судовими рішеннями, літературою), подоланням юристами особистих установок, надпартійністю та об'єктивністю юристів у професійній діяльності, використанням під час її здійснення таких професійних категорій, як винність, причинність, відповідальність, давнина, компетентність, правова сила та ін.; 2) зазначається, що такій діяльності мають бути притаманні: правовий захист безпеки і суспільного порядку, повага до договорів, самоконтроль за критеріями законності, рівності, справедливості й практичності, дотримання принципу добрих звичаїв і поваги; 3) підкреслюється, що діяльність юристів має проходити в межах і на основі упорядкованих процедур і методично коректної поведінки, а їх рішення – ґрунтуватися на вільній від суперечностей і логічно точній аргументації [10]. В інших – акцентується увага на взаємозв'язку юридичної практичної діяльності і права, підкреслюється, що:

- в основі лежить право, створене цивілізацією для встановлення відповідних меж поведінки членів суспільства, держави;

- вона здійснюється як у формі правової врегульованості, так і поза правовою регламентацією, причому правова форма діяльності пов'язана з розглядом і вирішенням по суті юридичної справи – правопорушення, спору про право, скарги і т. ін., а не врегульована правом юридична діяльність базується на таких соціальних нормах, як норми моралі, звичаї, традиції, канонічні, церковні норми, норми громадських організацій;

- вона забезпечує досягнення в суспільстві і державі правової й загальної культури, що сприяє створенню цивілізованого правопорядку [10].

До змісту юридичної практики (діяльності) слід відносити не тільки складання документів, консультування та участь у судовому засіданні, а також багато інших юридично значущих дій.

До вже існуючого переліку слід додати:

- попередження;
- припинення та розслідування] правопорушень;
- притягнення до юридичної відповідальності;
- виконання покарань;
- підготовка та прийняття нормативно-правових актів;
- здійснення правовиховної та науково-дослідницької діяльності;
- реєстрація та статистичний облік правових явищ, результатів юридичної діяльності.

За суб'єктами юридичну практику поділяють на:

- судову;
- прокурорську;
- законодавчу;
- слідчу та інші.

За змістом інтелектуальної діяльності юридична практика класифікується:

- пізнавально-пошукова практика,
- реконструктивна юридична практика,
- організаційна,
- реєстраційна,
- комунікативна практика,
- слідча практика.

Отже, особливістю юридичної науки у порівнянні з іншими гуманітарними науками є те, що вона має прикладний характер, покликана обслуговувати практичні потреби правового регулювання суспільних відносин, сприяти удосконаленню законодавства і правової практики. Тому юридичні наукові знання відрізняються конкретністю, точністю, виражаються в логічно пов'язаних, формалізованих поняттях, категоріях, наукових конструкціях.

До ознак сучасної юридичної науки і практики слід віднести: 1) Суспільна наука, що має прикладний характер та покликана обслуговувати потреби держави і суспільства. 2) Наука, що має властивості точних наук. 3) Наука, що втілює у собі позитивні якості наук про мислення. 4) Має власний предмет і методи дослідження, власну систему і джерела. 5) Тісно пов'язана з юридичною практикою і обслуговує її.

Висновки. Підводячи підсумок слід зробити певні висновки та запропонувати рекомендації. Юридична наука і юридична практика характеризуються на сучасному етапі їх розвитку низкою особливостей. Особливості сучасної юридичної науки полягають в тому, що вона: 1) вбирає в себе якості усіх трьох основних галузей людських

знань : суспільних наук, природничих наук, наук про мислення; 2) має особливу структуру і систему, особливі джерела; 3) характеризується особливим предметом і методами дослідження; 4) тісно пов'язана з юридичною практикою.

Запропоновані по тексту рекомендації сприятимуть удосконаленню сучасної юридичної науки та практики реалізації права як в Україні, так і за її межами.

Список використаної літератури

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 3-тє видання. К.: Алерта, 2012. 524 с.
2. Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л. Л. та ін. Загальна теорія держави і права. За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
3. Бригдалов І. В. Юридична деонтологія: короткий курс лекцій. К.: МАУП, 2003. 3-тє вид., стереотип. 48 с.
4. Бандура О. О., Бублик С. А., Заїнчковський М. Л. та ін. Філософія права: навч. посіб. За заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. К.: Юрінком Інтер. 2000. 336 с.
5. Проблеми публічного та приватного права: колективна монографія. За заг. ред. Н. В. Мішиної. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. 500 с.
6. Гусарев С. Д., Олійник А. Ю., Слюсаренко О. Л. Теорія права і держави: навчальний посібник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. 270 с.
7. Гетьман А. П. Юридична наука України в умовах глобалізації. *Особистість. Суспільство. Право: зб. наук. статей та тез наук. повідомл. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Полт. юрид. ін-ту.* (Полтава, 15 берез. 2012 р.). Харків, 2012. С. 3–8.
8. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль: Терно-граф, 2011. 492 с.
9. Поняття і система юридичної науки. URL: http://sites.znu.edu.ua/material_edu/tgp/TEORYA_DERZHAVY_PRAVA/M_1_TEORYA_DERZHAVY/TGP_S1/tdp_skakun_s1.pdf.
10. Кагадій М. І. Юридична практика в правовій системі України: монографія. За заг. ред. професора В. С. Гопанчука. Київ: АУ МВС, 2011. 218 с.
11. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Вид. 5-тє зі змінами. К.: Атіка. 2001. 176 с.